

Bednarska, Aleksandra; Biernacka, Karolina;
Szewczyk, Jarosław

Inwentaryzacje wnętrz wiejskich domów we wsi Lesznia w gminie Suraż

"Biuletyn Konserwatorski Województwa
Podlaskiego", 23, 2017, s. 255-[265]

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

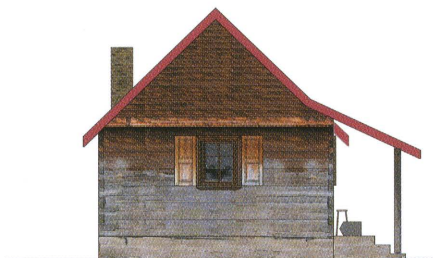
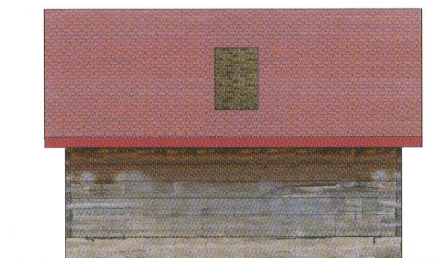
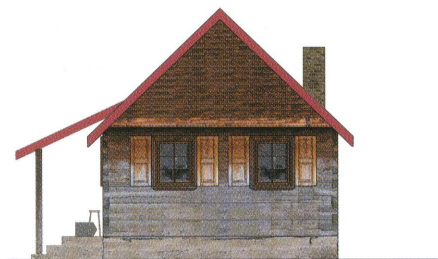
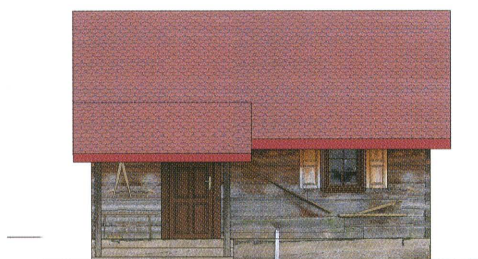

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

1. Widok domu na działce nr 39. Fot. Karolina Bernacka, 2016.
View of house on lot 39. Photo: Karolina Bernacka, 2016.

2. Rysunki inwentaryzacyjne elewacji domu na działce nr 39. Rys. Karolina Bernacka, 2016.
Inventory diagrams of the elevation of house on lot 39. Drawing: Karolina Bernacka, 2016.

ALEKSANDRA BEDNARSKA, KAROLINA BERNACKA,
JAROSŁAW SZEWCZYK*
Białystok

Inwentaryzacje wnętrz wiejskich domów we wsi Lesznia w gminie Suraż

Lesznia, niewielka nadnarwiańska wieś (dawniej szlachecka¹, zamieszkiwana ongiś przez ród Leszczyńskich), sąsiadująca bezpośrednio z niewiele większymi Doktorcami (te były wsią chłopską), znana była z kilku dobrze zachowanych starych zagrod. Jedna z nich – położona na niewielkiej trójkątnej działce w samym środku wsi – zabudowana była trzema drewnianymi obiektami (stodołą trójklepiskową, budynkiem inwentarskim i spichlerzem) pochodzącymi jeszcze z XIX wieku, krytymi strzechą; w 2007 roku te obiekty nagrodzono w Konkursie na Najlepiej Zachowany Zabytek Wiejskiego Budownictwa Drewnianego w Województwie Podlaskim. Obiekty te zostały rozebrane w 2015 roku.

Starzenie się wiekowej zabudowy Leszni doprowadziło niemal do jej zniknięcia: budynki gospodarskie są rozbierane, zaś stare domy, które również były w tej wsi charakterystyczne (między innymi z uwagi na niezwykle rozbudowane systemy piecowo-kominowe) są w najlepszym razie całkowicie przebudowywane. Jednym ze sposobów utrwalenia wiedzy o szybko zanikającym ludowym budownictwie Leszni jest próba jej zapisu na fotografiach i rysunkach, przy czym zadaniem tych ostatnich – rysunków rzutów i przekrojów – jest zapis komplementarny, zaś celem fotografii wykonanych we wnętrzu obiektu jest zapis fragmentaryczny najciekawszych miejsc, takich jak piec, komin, strefa stołu, wystrój ścian i tak dalej.

W komunikacie zaprezentowano wyniki prac inwentaryzacyjnych przeprowadzonych w Leszni jesienią 2016 roku przez studentki Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej, Aleksandrę Bednarską i Karolinę Bernacką (domy nr 39 i 41). Prace te nie tylko pokazują stan ostatnich ocalałych tu starych drewnianych budynków, lecz także stanowią zapis ich przekształceń, którym były poddawane.

* Aleksandra Bednarska i Karolina Bernacka są studentkami Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej. Jarosław Szewczyk jest pracownikiem naukowym WA PB. Artykuł powstał w ramach badań statutowych nr S/WA/1/17, realizowanych w 2017 roku.

Dom nr 39

Niewielki drewniany dom mieszkalny ma budulec z pierwszej połowy XIX wieku. Na swej ostatniej lokalizacji został wzniesiony w 1975 roku², początkowo jako spichrz, i posadowiony na kamieniach fundamentowych. Po kilkunastu latach spichrz przebudowano na letnią kuchnię, a w roku 2004 ponownie przebudowano go na niewielki dom mieszkalny, z zachowaniem jedynie części oryginalnej konstrukcji (węglowany zrąb ścian, krokwie). W zasadzie utrzymano też jego zewnętrzny kształt. Zakres zewnętrznych zmian remontowych był spory: budynek posadowiono na nowo wykonanej wysokiej podmurówce, dodano schody wejściowe, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową, zmieniono pokrycie dachu na lekką dachówkę bitumiczną, dodano zadaszenie (rodzaj ganku) przed wejściem, zmieniono konstrukcję trójkątnych ścian frontowych na zrębową, odrestaurowano okiennice. Utrzymano daszek szczytowy („przyzbowy”, il. 1 i 2).

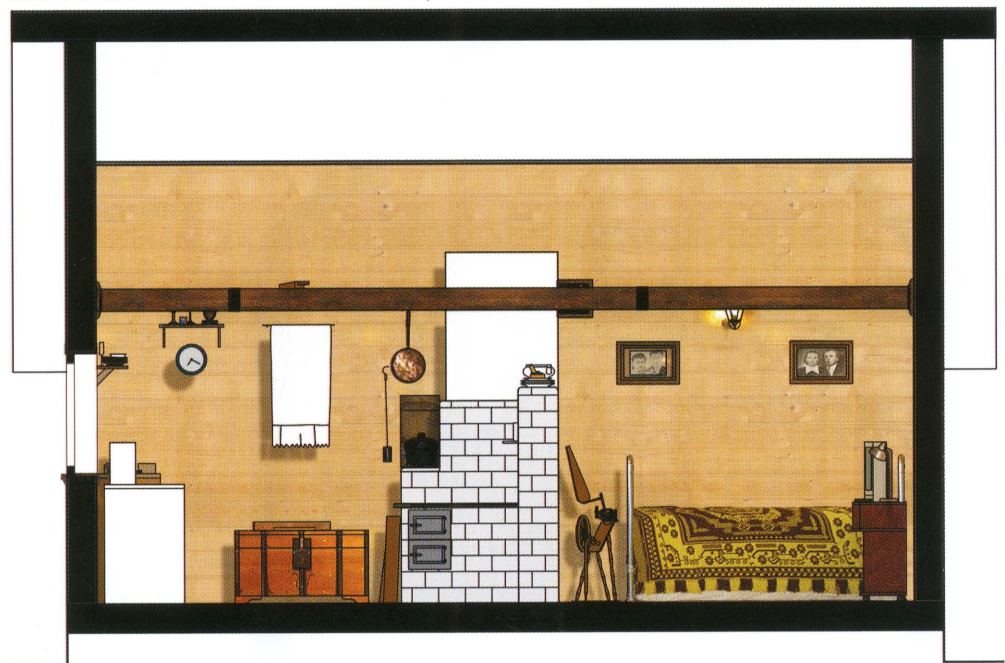
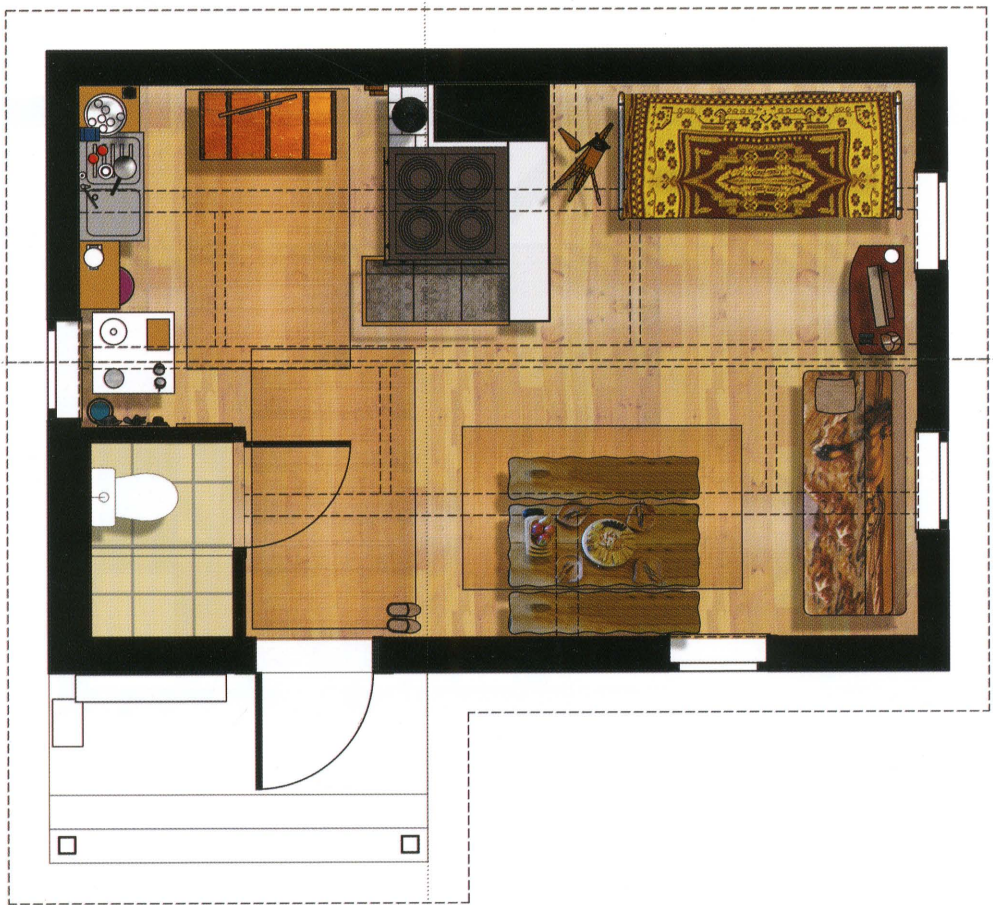
Wewnątrz usunięto całkowicie wyposażenie oraz ściany wewnętrzne (il. 5). Zmieniono układ belek stropowych z układu poprzecznego na podłużny oraz usunięto powałę (il. 3 i 4). Wymurowano piec kuchенно-ogrzewczy z ogrzewaczem ścianówkowym (il. 4), ale bez kapy, wymieniono komin. Po remoncie w domu umieszczono część dawnych mebli, zdjęć rodzinnych i akcesoriów (dawniej sprzętów użytkowych, takich jak kołowrotek, kufer) z poprzedniego starego domu.

3-4 Wnętrze domu na działce nr 39.
Fot. Karolina Bernacka, 2016.
Interior of house on lot 39.
Photo: Karolina Bernacka, 2016.

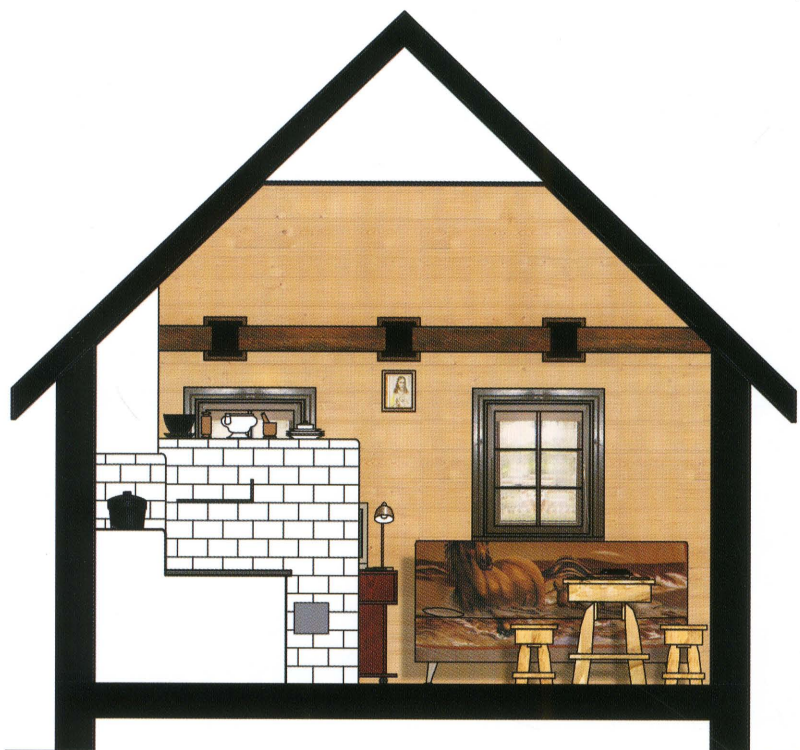

5-6. Rzut i przekrój podłużny (z wyposażeniem) domu na działce nr 39. Rys. Karolina Bernacka, 2016.
Projection and longitudinal section (with outfitting) of house on lot 39. Drawing: Karolina Bernacka, 2016.

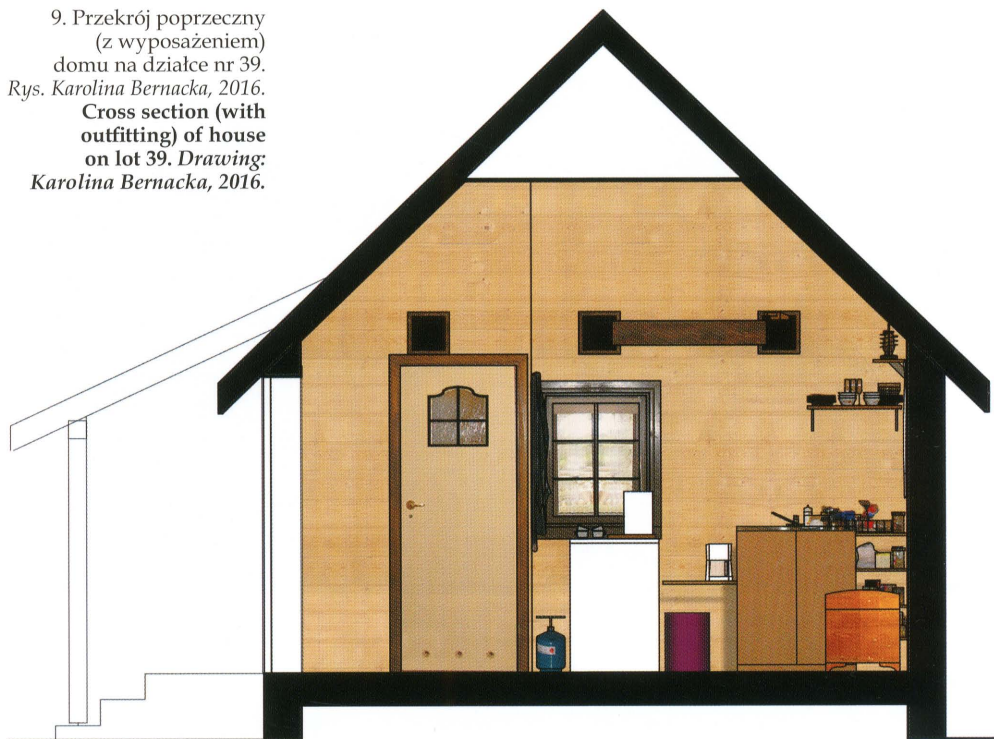

7. Przekrój podłużny
(z wyposażeniem)
domu na działce
nr 39. Rys. Karolina
Bernacka, 2016.
**Longitudinal
section (with
outfitting) of house
on lot 39.**
Drawing: Karolina
Bernacka, 2016.

8. Przekrój
poprzeczny
(z wyposażeniem)
domu na działce
nr 39. Rys. Karolina
Bernacka, 2016.
**Cross section (with
outfitting) of house
on lot 39. Drawing:**
Karolina Bernacka,
2016.

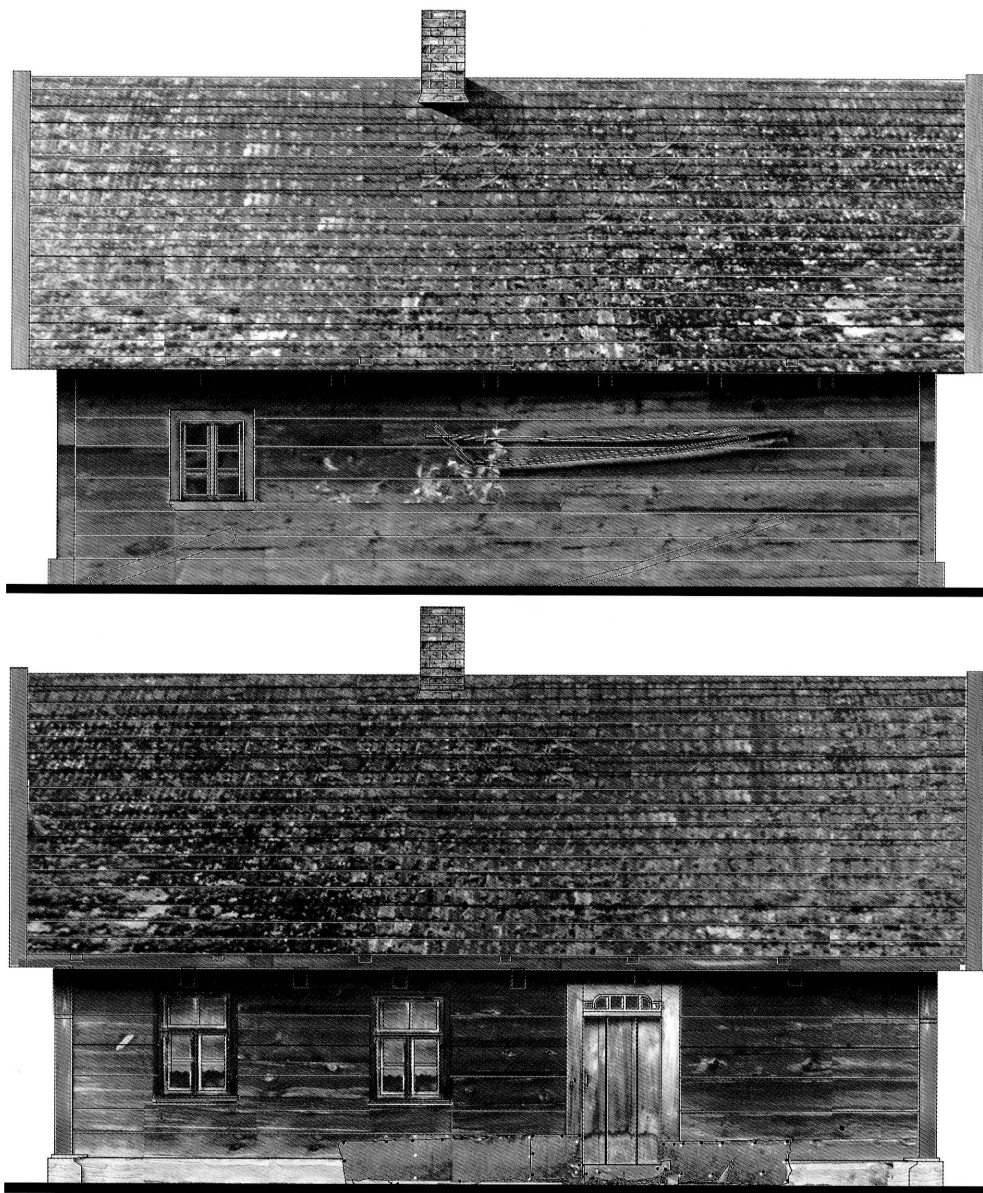
9. Przekrój poprzeczny
(z wyposażeniem)
domu na działce nr 39.
Rys. Karolina Bernacka, 2016.
**Cross section (with
outfitting) of house
on lot 39. Drawing:
Karolina Bernacka, 2016.**

Dom nr 41

Stary drewniany dom szerokofrontowy, asymetryczny (il. 10-14) pochodzi z końca XIX wieku: właścicielka opowiada, że jej ojciec, który urodził się w 1900 roku, spędził w tym domu dzieciństwo, zatem obiekt zbudowano jeszcze wcześniej. Budulcem było drewno z Puszczy Białowieskiej, spławiane Narwią. Tuż po drugiej wojnie światowej zmieniono pokrycie słomiane na dachówkowe (z dachówek cementowych własnoręcznego wyrobu), co – jak wspomina właścicielka – wiązało się z wymianą łąt, zmianą geometrii dachu (z czterospadowego na dwuspadowy) i znacznym zmniejszeniem wysięgu okapu: *Zaraz po wojnie, jak to robili tą dachówkę, w ten sposób zaszkodzili, ponieważ strzechy słomiane były dłuższe, okap był dłuższy, natomiast teraz jest krótko zrobiony i płucze te podwaliny tego domu. No, ale taka była moda – takich ceramicznych dachówek nie było, tylko te robione tam przez kogoś cementowe; one leżą do dzisiaj.* (Zachowano oryginalny styl wypowiedzi).

Kilka przedsięwzięć remontowych nie zmieniło w zasadniczy sposób rozplanowania (il. 14) ani wystroju wnętrza, które od półwiecza pozostaje niemal niezmienione, włącznie ze starymi tapetami, umeblowaniem oraz dwoma rozbudowanymi piecami (il. 16 i 17). W alkierzu stoją kołowrotek i elementy starych krosien tkackich (il. 17), w głównym pokoju (il. 19 i 20) – ława, kufer, stare radio i wiekowa szafa ubraniowa (jednak usunięto już część wyposażenia tego pomieszczenia); w kuchni – drugi stary kufer (il. 18) i kredens kuchenny z lat 60. XX wieku; w domu pozostały też oryginalne tekstylne elementy wystroju, takie jak chodniki (tak zwane szmaciaki).

10-13. Rysunki inwentaryzacyjne elewacji domu nr 41. Rys. Aleksandra Bednarska, 2016.
Inventory diagrams of the elevation of house no. 41. Drawing: Aleksandra Bednarska, 2016.

Właścicielka, która spędziła w tym domu dzieciństwo, udzieliła też informacji o jego wyposażeniu (zachowano oryginalny gwarowy styl wypowiedzi):

W środku domu znajduje się dużo pieców, (...) w tym alkierzu jest jeszcze piec gliniany, bo ten, który jest w kuchni, to jest kaflowy wybudowany później po wojnie, natomiast ten gliniany to jest bardzo stary. Ten kuchenny jest dobudowany niezależnie – nie są połączone jednym kominem. (...) Kwadracik w suficie to był komin odprowadzany, ponieważ kiedyś mniej więcej co 20 lat to się dzielili i jak było trzech synów, to się dzielili na trzy. Nad kuchnią

powinna być glina, bo gdy parowało, to glina wiąże wilgoć. Jak paruje w kuchni to sucha glina wylapuje wilgoć, a jak kładli dachówkę cementową, to pewnie zlikwidowali plewy, [które] dla ocieplenia były narzucane nad sypialnią czy nad pokojem. (...) Właściwie to, co w domu jest, to tak było tam od początku. Jak się wchodzi, to jest tam kamienna podłoga w sieni: kiedyś lepiej było też widzieć kamienie przed domem, teraz to wszystko wlaźło w ziemię, ponieważ ziemia się podnosi. Tam pod trawą one muszą być, bo pamiętam, że do tych drzwi to się zawsze pod górkę wchodziło. Wiem, że w dwudziestym roku, jak mój tata urlop dostał na trzy dni w czasie wojny polsko-bolszewickiej, to babcia właśnie czyściła to podwórko i wysypywała żółtym piaskiem – taki był zwyczaj koło Wielkanocy. (...) Meble były robione głównie przez stolarza – pamiętam, że taki stolarz w Doktorcach był.

Pamiętam, że w latach dwudziestych albo trzydziestych ten majątek hrabiego w Strabli był likwidowany, bo hrabia Starzeński jakieś kredyty w banku miał i nie był w stanie ich spłacić, wtedy bank przejął majątek i meble też były sprzedawane. Wtedy mój tata z bratem jednym i drugim mieli trochę mebli kupionych od hrabiego. Kufer to obowiązkowo każda panna, jak wychodziła za mąż, to posag miała w kufrze – to nie do pomyślenia, żeby któraś nie miała kufra. Także wszystkie z tym kufrem były przewożone od domu panny młodej do młodego. Tam było dużo lnu własnej roboty, bo wszystko było robione z lnu natomiast i na przykład inicjały panieńskie były wyszywane na tych ręcznikach takich zdobnych, obrusy, pościel,

14-15. Rzut i przekrój domu nr 41. Rys. Aleksandra Bednarska, 2016.
Projection and cross section of house no. 41. Drawing: Aleksandra Bednarska, 2016.

bielizna pościelowa, sztuczki lnu zrobionego na warsztacie, domowym warsztacie. Krosna rozkładało się tylko do robienia na zimę, to był czas do takich robót. Pióra darli, robiono poduszki i pierzyny. W szafie trzymano już tylko ubrania. Ta stara szafa kupiona od hrabiego ma takie drewniane ramiona, na których są haki na długie ubrania. (...) Tapety to jest już okres powojenny, tylko że kleili je na ciasto. Mąkę rozrabiali w wodzie i kleili, myszy miały co jeść. (...) Jak się wchodzi, to jest sień, po prawej stronie jest komórka, zawsze zapasy tam były, wisiły i schły szynki, smalec i tym podobne rzeczy. Na wprost zawsze jest kuchnia. Całe życie towarzyskie pamiętam, to było w kuchni. (...) Siadali tam „na zaplotki” – czyli siedzą i tam wszystkie plotki między sobą wymieniają, co się wydarzyło w okolicy.

Podsumowanie

Na rysunkach i w krótkim komentarzu przedstawiono wyniki poszukiwań terenowych w 2016 roku, to jest dwa stare domy położone w środku wsi Lesznia,

16. Wnętrze domu nr 41 – widok kuchni z głównym kaflowym piecem kuchенно-ogrzewczym. Fot. Aleksandra Bednarska, 2016.
Interior of house no. 41 – view of the kitchen with the main tile cooking-heating stove.
Photo: Aleksandra Bednarska, 2016.

17-18. Wnętrze domu nr 41 – widok alkierza ze starym ceglany piecem kuchенно-ogrzewczym i widok kuchni. Fot. Aleksandra Bednarska, 2016.
Interior of house no. 41 – view of the bedchamber with an old brick kitchen-heating stove and view of the kitchen. Photo: Aleksandra Bednarska, 2016.

19-20. Wnętrze domu nr 41 – widok głównego pokoju. Fot. Aleksandra Bednarska, 2016.
Interior of house no. 41 – view of the main room. Photo: Aleksandra Bednarska, 2016.

względem siebie po sąsiedzku (a jednocześnie do niedawna jeszcze sąsiadujące z leżącą po przeciwnej stronie drogi dziewiętnastowieczną zagrodą, dziś wszakże już zburzoną) i stanowiące na tle mocno przekształconej okolicznej zabudowy jakby wyspę dawnego dziedzictwa budowlanego właściwego dla tej wsi. Pierwszy dom (na posesji nr 39) poddany został niedawno gruntownej modernizacji, lecz zamiarem właścicieli było zachowanie w nim niektórych elementów sugerujących szacunek dla spuścizny kulturowej; drugi dom (nr 41) zachował rozplanowanie i wyposażenie charakterystyczne dla lat 50. XX wieku.

PRZYPISY

¹ W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* (t. XV, cz. 2 z 1902 roku, stanowiącym suplement do właściwego czternastotomowego wydania z lat 1880-1900) czytamy o Leszni – zwanej w nim Leśną – jedynie tyle, że była to *okolica szlachecka* (...) w gm. Zawyki, [licząca] 115 dziesięcin (s. 221).

² Na Podlasiu przenoszenie czy całkowite przebudowywanie domów było dawniej częste, toteż podczas poszukiwań terenowych respondenci zapytywani o wiek budynku najczęściej podają wiek budulca, a nie datę montażu: na przykład dom wybudowany w latach 50. XX wieku określany jest jako „pochodzący z XIX wieku”, jeśli wzniesiony został z belek z wcześniej rozebranego budynku dziewiętnastowiecznego.

INVENTORIES OF RURAL HOUSES IN THE VILLAGE OF LESZNIA (COMMUNE OF SURAŻ)

A presentation of a fragment of the outcome of field research conducted in the autumn of 2016 by two students of the Faculty of Architecture at the Białystok University of Technology. The diagrams and brief commentary portray old houses located next to each other in the middle of the village of Lesznia (commune of Suraż). The first house (lot no. 39) has been thoroughly modernised, albeit the owner's intention was to preserve some of the elements suggesting respect for cultural heritage; the second building (no. 41) has retained a ground plan and outfitting characteristic for the 1950s.